

КАРТОШКАНИНГ АСОСИЙ ЗАРАРКУНАНДАЛАРИНИ РИВОЖЛАНИШ МУДДАТЛАРИНИ БАШОРАТ ҚИЛИШ

М.Бабаханова.

Зарарли организмларни прогнозлаш лабораторияси катта илмий ходими,

О.А.Сулаймонов,

Ўсимликлар карантини ва ҳимояси илмий-тадқиқот институти директор ўринбосари, к.х.ф.ф.д.,

Аннотация. Картошка қуясини Хоразм вилояти шароитида ўрганиши натижалари баён этилган. Дастур ёрдамида картошка қуяси пайдо бўлиши муддатларини аввалдан (об-ҳаво кўрсаткичларининг прогнозлари берилиши билан) аниқлаш ва унга қарши курашни таъкил қилиш мумкин.

Кириш. Сўнгги йилларда Республикамизнинг бир қанча вилоятларида картошка қуяси кўпайиб ҳосилга катта зарар келтираётгани кузатишда ва унга қарши курашни имлий асосда самарали ташкил этиш ғоят муҳимдир.

Картошка куяси - *Phthozinmala operculella* zell. Қапалақлар (Lepidoptera) туркуми, ўйиқ қанотли куялар (Gelechiidae) оиласига мансуб ҳамда бу ҳашарот сабзавот экладиган туманларда кенг тарқалган зараркунандалардан биридир. Картошка куяси Республикамизда 2009 йилда пайдо бўлган жуда хавфли зараркунанда ҳисобланади. (Душанов,Обиджонов) Жанубий Америка, Австралияда картошка куяси 1 йилда 12-13 авлод бериб тинимсиз ривожланади. Унинг қуртлари туганакларини илма- тешиқ қилиб ташлайди. Бундан ташқари бақлажон, помидор, тамаки ва бошқа экинларга ҳам зарар келтиради (Шутова,1962,Волокин,1974, Власова,1986).

2009 йил мавсумида Хоразм вилояти Шовот туманида биринчи марта янги ҳашарот-картошка қуяси пайдо бўлган (Душанов, Обиджонов, 2011-2013). Ҳаво ҳарорати ўртача 10°С паст бўлганда картошка қуяси ривожланишдан тўхтайдди. (Мухаммадиев ва б. 2011, Хўжаев, 2014). Зараркундаларнинг кўпайиб кетишига йўл қўймаслик ёки қимом тадбирларини ўз вақтида ўтказиш ҳамда фенологик ҳазмат қўлатиш натижаларидан самарали фойдаланиш жуда муҳимдир.

Ўтақизилган тажрибаларда картошка қуяларининг ривожланиш фазаларидаги фойдали ҳашаротлар йиғиндиси (ФХЙ) Ўзбекистон гидрометеорология марказининг кундалик

ўртача ҳаво ҳароратлари ҳақидаги маълумотлари асосида ҳисоблаб борилди. Картошка экилган кундан бошлаб, ҳар 7 кунда фенологик кузатишлар олиб борилди. Зараркунандаларни пайдо бўлиши ва зарар келтириши муддатларини аввалдан билиш муҳим аҳамиятга эга. Чунки уларга қарши

1-расм.Ферамонтутқичга тушган картошка кўяси капалаги.

1-жадвал.

Картошка экинларида картошка куюсининг мавсумий ривожланиш муддатлари (Хоразм вилояти)

Март				Апрель				Май				Июнь				Июль				Август				Сентябрь				Октябрь									
10 кунликдаги ўтача ҳаво ҳарорати																																					
6,7	13	11	14,4	16,9	14,0	22,6	25,0	22,8	26,0	27,3	30,0	29,6	32,9	30,3	27,6	23,9	19,1	20,3	17,8	17,8	12,8	12,9	5,6														
Фойдали ҳаво ҳарорат йиғиндиси																																					
	40	25	54	79	50	136	160	138	170	183	210	206	239	213	185	149	101	113	88	88	39	39															
340° С ли фойдали ҳаво ҳарорат йиғиндиси тўпланган муддат																																					
		24				9			1			4	22		4		25			28																	
♦	♦	♦	+	+	(+)	(+)	+	+	(+)	(+)	+	+	(+)	(+)	+	+	+																				
•																		(• •)				• •		(• •)		•											
						~ ~		~ ~		(~ ~)		~ ~		(~ ~)		~		~																			
								♦						♦						♦		(♦♦♦)															
Картошканинг ривожланиш фазалари																																					
														☀ ☀ ☀ ☀ ☀ ☀ ☀ ☀ ☀ ☀ ☀ ☀ ☀ ☀																							
♣ ♣ ♣ ♣ ♣ ♣ ♣ ♣ ♣ ♣ ♣ ♣ ♣ ♣																																					
♣ ♣ ♣ ♣ ♣ ♣ ♣ ♣ ♣ ♣ ♣ ♣ ♣ ♣																																					

Шартли белгилар: + = капалак; (♦♦♦) қишлоғга кетувчи ғумбаклар; ☀ = картошка гули;
 ~ = курт; ♠ = ғўр картошка; ♦ = ғумбак; ♣ = пишган картошкалар

тез ва самарали курашни ташкил қилиш об-ҳаво маълумотларини билиш билан чамбарчас боғлиқдир. Картошка экинларини экишдан бошлаб, ҳосил йиғиштириб олгунча бўлган даврдаги ҳолатни назорат қилиб бориш ҳам муҳим аҳамиятга эгадир.

Ушбу муддатларни аниқлашнинг компьютер дастури ишлаб чиқилган бўлиб, унинг асосида республиканинг турли минтақаларидаги ҳолатни (Ўсимликлар карантини ва ҳимояси илмий-тадқиқот институтининг Андижон филиали ҳамда Хоразм вилоятининг Шовот туманидаги Ўсимликлар

карантини ва ҳимояси илмий-тадқиқот институти тажриба хўжалиги мисолида) назорат қилиш мумкин.

Ҳозирги вақтда фойдаланилаётган мониторинг усуллари ва қуялар сонини ҳисобга олиш усуллари жуда кўп меҳнат талаб қилади.Республиканинг Хоразм, Андижон ва Тошкент вилоятларида картошка қуяларининг тур таркибига аниқлик киритилиб, ривожланишининг фенокалендари асосида прогноз (башорати) ишлаб чиқилди. Булардан ташқари ферамонтутқичлар маълумотлари асосида картошка қуясига қарши курашнинг оптимал муддатлари аниқланди.

АДАБИЁТЛАР:

1. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1996 йил 30 августдаги "Картошқачилиқда бозор муносабатларини чуқурлаштириш ва республикада картошка етиштиришни кўпайтириш чора-тадбирлари тўғрисида"ги 301-сонли қарори.
2. Волокин А.С., Болезни и вредители картофеля-М,-1974-133с.
3. Валасова В.А., Петропавловская Т.П. Опасный вредитель //Защита растений-М,-1986-WN№6-С.38-39.
4. Душанов Б.К.,Обиджанов Д.А., Картошка қуяси-экин қушандаси //Ўзбекистон қишлоқ хўжалиги журнали-2011.-WN№5-521.
5. Обиджанов Д.А., Хўжаев Ш.Т. Картофельная моль новый вредитель посленный в Узбекистане.// Защита карантин растений-М, 2014- WN№ 11с 43-44.
6. Хўжаев Ш.Т.,Сагдуллаев А.У.,Обиджанов Д. Ва б.Ўсимликларни уйғунлашган ҳимоя қилиш тизими ва унинг таркибидаги биологик усулнинг тузилиши ва мохияти. -Тошкент: Навруз,2013-99 б. Яхяев Х.К.Разработка научных основ автоматизации прогнозирования и управление вредными объектами сельскохозяйственных культур.

УЎТ: 632: 632.5: 632.914: 635.934.

ЎҚИНГ, ҚўЛАБ КЎРИНГ

ПОЛИЗ ЭКИНЛАРИ АГРОБИОЦЕНОЗИДА ЎРГИМЧАККАНА БИОЭКОЛОГИЯСИ ВА УНГА ҚАРШИ КИМЁВИЙ ПРЕПАРАТЛАРНИНГ БИОЛОГИК САМАРАДОРЛИГИ

Мўминова Раъно Далабоевна

ТошДАУ Ўсимликларни ҳимоя қилиш ва карантин кафедраси мудири, қ.х.ф.ф.д., доцент,

Эргашев Мухторжон Адхамжон ўғли,

ТошДАУ магистранти,

Хасанов Одил Зоир ўғли,

ТошДАУ Самарқанд филиали магистранти.

Аннотация. Ушбу мақолада республикамизнинг барча ҳудудларидаги деҳқон, фермер хўжаликлари ва шунингдек аҳоли томорқа ерларида етиштирилаётган полиз экинлари агробиоценозида учрайдиган ўргимчаккана тўғрисида маълумотлар келтирилган.

Калит сўзлар. Полиз экинлари, зараркунанда, препарат, ўргимчаккана, ривожланиши, тарқалиши, зарари келтириш даражаси.

Аннотация. В данной статье представлена информация о паукообразных, встречающихся в агробиоценозах фермеров, фермерских хозяйствах во всех регионах республики, а также о бахчевых культурах, выращиваемых на землях населения.

Ключевые слова. Бахчевые культуры, вредитель, препарат, паукообразные, развитие, распространение, степень поражений вреда.

Abstract. In this article, presented information is about the arachnids encountered in agrobiocenosis of farmers, farmer farms in all regions of the Republic, as well as melons grown on the lands of the population.

Keywords. The melon cultures, pest, drug preparation, arachnids, development, spread, degree of harmfulness.

Кириш. Полиз маҳсулотлари инсон ҳаётида катта аҳамиятга эга бўлиб, озиқ-овқат рационидида муҳим ўрин эгаллайди. Шунингдек, республикамиз аҳолисини ушбу маҳсулотларга бўлган талабини йил давомида узлуксиз таъминлаш мақсадида полиз

экинлари агробиоценозида учрайдиган сўрувчи зараркунандаларнинг тур-таркибини ўрганиш ва уларга қарши илмий асосланган ҳимоя қилиш тизимини ишлаб чиқиш бугунги куннинг долзарб муоммоларидан бири ҳисобланади.